

ANTEPFISTIĞINDA ÇEŞİT ISLAHI KRİTERLERİ

Mehmet YILMAZ
Ziraat Mühendisi

Ertuğrul İLİKÇİOĞLU
Ziraat Yüksek Mühendisi

Antepfistiğinde çeşit islahı önemli Ar-Ge konularından biridir. Ülkemiz antepfistiğinin gen merkezleri üzerinde bulunması ve topraklarımızın antepfistiğinin tür bazında yetişmesine uygun olması nedeni ile ülkemiz antepfistiğinde çok geniş bitki popülasyonuna ev sahipliği yapmaktadır (Bilgen, 1985).

Dünya Antepfistiği üretiminde Amerika Birleşik Devletleri ve İran'dan sonra Türkiye 3. sırada bulunmaktadır (Anonim, 2023c). Türkiye'de üretilen Antepfistiği diğer ülkelere de ihracatı yapılmak suretiyle dış ticarete konu olmaktadır. Dünya ticaretinde ülkemize düşen ihracat payının yüksek olması, Dünya Antepfistiği ticaretinde tüketici ülkelerin taleplerine karşılık verebilecek kalitede ürün olması ile mümkündür. Bu bakımdan Antepfistiği islah çalışmalarında dünyada dış ticarete konu olan çeşitlerden daha üstün özellikli olması temel hedef edinilmelidir.

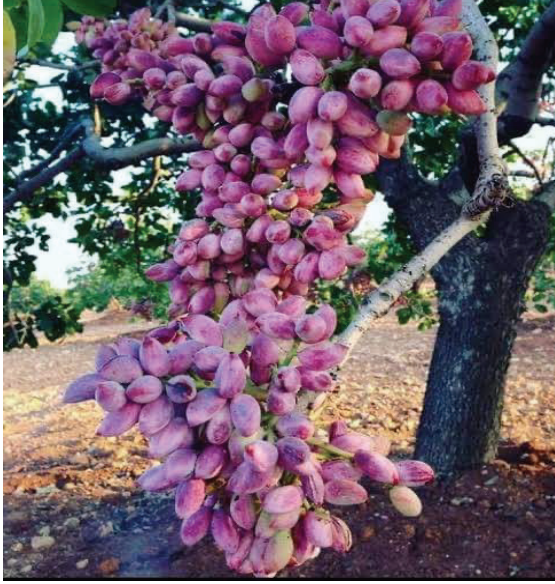
Antepfistiği meyveleri ülkemizde seviyerek tüketilmektedir. Çeşitlerin bir kısmı kendine has tat ve aroması, meyve rengi ve lezzeti sayesinde daha çok tatlı ve baklava sanayisinde talep görmekte iken, bazı çeşitler ise kendine özgü iriliği ve yüksek çıtlama oranı sayesinde çerezlik olarak tüketilmektedir. Yetiştiricilik açısından bakıldığında ise hasat dö-

nemleri, periyodiste, ağaç verim değerleri, randıman, çıtlama vb. değerler çeşitler arasında farklılık göstermektedir. Antepfistiği çeşit islahında dikkate alınacak tüm özelliklerin bir tek çeşit üzerinde toplanması henüz mümkün değildir.

Antepfistiğinde çeşit islah çalışmaları; verim, periyodiste, randıman, çıtlama, meyve kalite özellikleri gibi farklı islah kriterlerine göre yapılmaktadır. Islaha konu çeşit adaylarının, eşit şartlarda ve ayrıca farklı şahit bir çeşit kullanılarak islah hedefleri doğrultusunda performans değerlendirilmesi yapılmaktadır. Bu değerlendirmeler antepfistiğinin gençlik kısırlığı ile periyodiste durumu da göz önüne alındığında yaklaşık 15-20 yıl sürebilmektedir. Bundan dolayı islah çalışmalarına başlamadan önce yol haritası iyi belirlenmeli ve bir islah hedefi ortaya konulmalıdır.

ANTEPFISTIĞINDA ISLAH KRİTERLERİ

Ağaç Verimi: Diğer meyve türlerinde olduğu gibi antepfistiğinde de en önemli islah kriterlerinden biri ağaç verimidir. Ağaç verimi hesaplanırken, belirli yaşta ki bir antepfistiği ağacından hasat döneminde ağacın verimi hesaplanır (Tah-tacı ve ark., 2007). Verimli bir ağaç şekil 1 de gösterilmiştir.

Şekil 1. Verimli bir ağaç

Çıtlama: Antepfistiğinde çıtlama meyve sütün açıklığı olarak tanımlanmaktadır olup Şekil 2'de gösterilmiştir. Çıtlama oranı bilimsel çalışmalarda genellikle 100 adet meyve içinden çıtlak olanlarının sayısı bulunarak % oranla ifade edilmektedir (Atlı ve ark., 1999). Islaha konu olan bir çeşit adayının çerezlik olarak talep görmesi için çıtlama oranı yüksek olmalıdır.

Şekil 2. Antepfistiğinde çıtlama

Periyodiste: Periyodisite, ağaçların bir yıl meyve verip, ertesi yıl ya hiç meyve vermemesi ya da çok az meyve vermesidir. Islaha konu olacak bir çeşit adayının her yıl düzenli meyve vermesi beklenmektedir.

Şekil 3. Tam verimde bir antepfistiği ağacı

Gençlik kısırlığı; Gençlik kısırlığı; fidanın bahçeye dikiminden itibaren ilk verime geçtiği süreye kadar aradan geçen yıl olarak tanımlanır (Uygur, 1986). İyi bir çeşit adayının mevcut çeşitlere göre daha kısa zamanda verime geçmesi beklenmekte olup Şekil 4'te gençlik kısırlığını tamamlayarak verime geçen bir antepfistiği ağacı gösterilmiştir.

Şekil 4. Gençlik kısırlığını tamamlayan ağaç

100 Meyve Ağırlığı: Tüketiciler genelde satışa sunulan ürünler arasında en gösterişli ve iri olan meyveyi tercih etmektedir. Antepfistığı ıslahında meyve iriliği bu bakımdan önemli bir kriterdir. Şekil 5'te irilik bakımından örnek meyveler gösterilmiştir.

Şekil 5. İri Antepfistığı Meyveleri

Randıman: Antepfistığında randıman % olarak ifade edilmekte olup, 100 gram kuru kabuklu meyvede bulunan iç meyvenin toplam kabuklu meyve ağırlığına oranı randımanı vermektedir (Atlı ve ark., 1999, Tahtacı ve ark., 2007). Şekil 6'da iç meyve örnekleri gösterilmiştir.

Şekil 6. Randımanı alınan antepfistığı

Makinelı Hasada Uygunluk: Salkımların daldan kopma direnci az olan çeşitler makinelı hasada daha uygun olmaktadır. Yeni geliştirilen çeşitlerin bu özellikleri de dikkate alınmalı bu özellik ıslah kriteri olarak değerlendirilmelidir.

Çiçeklenme Dönemi: Antepfistığında çiçeklenme genelde nisan ayı içinde gerçekleşmektedir (Atlı ve Açar, 2001; Atlı ve ark., 1999). ıslah materyallerinin çiçeklenme dönemleri iyi tanımlanarak yetiştirilesi planlanan bölgenin ekolojik özelliklerine uygun olması gerekmektedir birlikte ilkbahar geç donları ile çakışmayan çeşit adayları tercih edilmelidir. Dişi ve erkek çiçeklerin genel yapısı şekil 7'de gösterilmiştir.

Şekil 7. Çiçeklenme Döneminde Dişi ve Erkek Salkımlar

Soğuklama İsteği: Antepfıstığı dinlenme döneminde belirli bir sürede ve düşük sıcaklıklarda soğuklama isteği vardır. Islaha konu çeşit adaylarının so-

ğuklama istekleri iyi tanımlanarak yetiştiriciliğinin yapılması planlanan bölgenin iklim özelliklerine uygun olması gerekmektedir.

Şekil 8. Dinlenme Döneminde Bir Bahçe

Hasat Dönemi: Antepfıstığında hasat; meyvenin dış kabuğunun kendine has renge dönüşmesine, dış kabuğun sert kabuktan kolay soyulmasına ve meyvenin salkımdan kopma durumuna göre genelde eylül ayında yapılmaktadır (Atlı ve ark., 1999). Bölgenin ekolojik durumuna göre hasat tarihi değişebilmektedir. Çeşit adaylarının yetiştiriciliğinin yapılması planlanan bölgenin ekolojik özelliklerine uygun olması gerekmektedir. Hasat dönemi gelmiş bir çeşit adayı şekil 9'da gösterilmiştir.

Şekil 9. Hasat Döneminde Antepfıstığı

Meyve Kalite Özellikleri:

Antepfistiğinde meyve kalite özellikleri olarak kemik kabuk rengi, dış kabuk rengi, tat, aroma, yağ oranı, protein oranı ve diğer kimyasal içerikler akla gelmektedir. Çeşit adaylarının meyve kalite özellikleri iyi tanımlanmalı ve amacına uygun şekilde tüketici talepleri gözetilerek ıslaha konu olmalıdır. Şekil 10'da çerez ve tatlı sanayisinde kullanılan meyveler gösterilmiştir.

Şekil 10. Farklı amaçlar için işlenmiş Antepfistıkları

KAYNAKÇA

- Anonim, (2023b). <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr> Erişim Tarihi: 10.10.2023.
- Anonim, 2024. https://www.freepik.com/free-photo/top-view-ground-milled-crushed-granulated-pistachios-wooden-spoons-white_7201642.htm Erişim:15.01.2024.
- Anonim, (2023c). <https://www.fao.org/faostat/en/#data/QCL> Erişim Tarihi: 24.11.2023.
- Arpacı S.,(2001). Ekolojik İstekler, Antep fıstığı Yetiştiriciliği 2001 Yayın No: 13 Sf. 12.
- Atlı H.S., Açar İ., (2001) Döllenme Biyolojisi. Antep fıstığı Yetiştiriciliği Yayın No: 13 Sf. 20.
- Atlı, H. S., Arpacı, S., Akgün, A., Özgüven, A. I., & Özgüven, F. (1999). Bazı Antepfistiği Çeşitlerinin Hasat Zamanının Saptanması ve Makineli Hasadın Uygulanabilme Durumunun Araştırılması. *Türkiye III. Ulusal Bahçe Bit. Kong. S. 248-251*.
- Aydın, Y. (2004). Antepfistiğinde farklı su ve azot düzeylerinin verim ve periyodiziteye üzerine etkileri. *ÇÜ Fen Bilimleri Enst. Tar. Yap. ve Sul. Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Adana*.
- Bilgen A.M. (1985). Değişik Antepfistiği Anaçlarıyla Bunlar Üzerine Aşılı Antepfistiği Çeşitleri Arasında Topraktan Besin Maddesi Alımları Bakımından Karşılıklı Etkileşimler. Doktora Tezi. Adana.
- Ferguson, L., Kader, A., & Thompson, J. (1995). Harvesting, transporting, processing and grading. *Pistachio production*, 110-114.
- Joley, L. E., & Whitehouse, W. E. (1953). Root knot nematode susceptibility. A factor in the selection of Pistachio nut rootstocks. In Proc. Amer. Soc. Hort. Sci (Vol. 61, pp. 99-102).
- Tahtacı, S. A., Arpacı, S., Gözel, H., Bilim, C., Atlı, H. S., & Tekin, H. (2007). Antepfistiğinde çeşit seçimi. *TC Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Antepfistiği Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü*.
- Uygun, N. (1986). Antepfistıklarına Anaç Seçimi II, Antepfistiği Araştırma Enstitüsü Sonuç Raporu, sf. 35.